

GLOMBOVÁ, Hana (ed.). *Do Brna široká cesta. Kramářské písně se světskou tematikou. Katalog k výstavě: Moravské zemské muzeum, 4. září 2020 – 7. března 2021.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2020. ISBN 978-80-7028-532-9.

Brněnský výzkum kramářských písní a výstava věnovaná tomuto fenoménu v Moravském zemském muzeu

Od září 2020 do března 2021 byla ve výstavních prostorech Moravského zemského muzea v Brně nainstalována výstava¹ přibližující fenomén kramářské písně, zejména její světskou odnož, s názvem *Do Brna široká cesta. Kramářské písně se světskou tematikou*. Vzhledem k protiepidemickým opatřením ji však diváci mohli navštívit živě pouze v září a krátce v prosinci. Proto muzeum připravilo alespoň video-prohlídku výstavy s komentářem kurátorky Jany Polákové. Video je dosud ke zhlédnutí na Youtube.² Výstava a kritický katalog k ní, jež jsou předmětem této recenze, vznikly

jako jeden z hlavních výstupů projektu NAKI *Kramářské písně v brněnských historických fondech*, jehož řešitelem je Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, Moravskou zemskou knihovnou a právě Moravským zemským muzeem. Projekt si klade za cíl nejen odborný výzkum (např. mezinárodní konference *Proměny české kramářské písně – media, tradice, kontexty*, 11.–13. září 2019), ale i popularizaci látky kramářských písní v mezioborových souvislostech. Výzkum se zaměřuje zejména na brněnské sbírky shromážděné v zapojených institucích, ovšem s přesahy do jiných sbírek, což ostatně ukázala již proběhlá výstava. Jejími autory jsou Hana Bočková, Jiří Dufka, Věra Frolcová, Marie Hanzelková, Pavel Kosek, Jana Poláková a Tomáš Slavický.

Zatímco poměrně nedávná výstava kramářských tisků v Památníku Petra Bezruče Slezského zemského muzea v Opavě (květen až srpen 2018)³ prezentovala jednu konkrétní sbírku a nekladla důraz pouze na kramářské písně, ale také na jiné texty šířené kramáři na trzích, poutích či podomním prodejem (např. modlitby, svaté obrázky či knížky lidového čtení), výstava v Moravském zemském muzeu v Brně byla zaměřena sice jen na kramářskou píseň (nejběžnější typ kramářského tisku), ovšem zachytila tento jev všeobecněji a komplexněji, což je jistě dobře. Představila tedy samotný fenomén kramářské písně – zaměřila se přitom na otázky vzniku, podoby, distribuce a recepce této literatury, ale dokonce i na tak obecné záležitosti, jako je způsob tisku v raném novověku či podoba tištěného písma, grafická úprava veršů a ortografie. Nechybělo ani základní srovnání s obdobnými fenomény v rámci tehdejší Evropy.

Velkou předností výstavy se stala názornost. Zvláště panely vysvětlující obecnější jevy zahrnuly nejen slovní výklad, ale u vyobrazení tisků také přímé vysvětlivky, které člověku umožnily srovnat si např. švabach, frakturu a antikvu nebo mu představily na charakteristickém příkladu obsah titulního listu kramářské písně včetně užívaných termínů, jinde zase příklady zápisu konkrétních slov ukázaly, jak se vyvíjela dobová ortografie. Běžný uživatel jistě ocenil, když ukázkou z raně novověkého tisku doplnila transkripce do současného jazyka, s níž si ji mohl porovnat. Hezky výstava pracovala s krátkými citacemi z kramářských písní, které užila jako nadpisy tematických panelů (např. známá, cenzuru obcházející formulka z impresy kramářských tisků

¹ Do Brna široká cesta. Kramářské písně se světskou tematikou. Moravské zemské muzeum v Brně, 4. září 2020 – 7. března 2021

² <https://www.youtube.com/watch?v=E8NSfjDGHew4>

³ Srov. naši recenzi pro e*forum, dostupné z: <http://www.ipsl.cz/index.php?id=1390&menu=&sub=&str=aktualita.php>.

„Vytištěná roku tohoto“ uvedla panel o jejich výrobě, dvojverší „Komu se píseň zalíbí, stojí jen dva krejčary“ zase panel věnovaný distribuci).

Jak již bylo uvedeno, výstava ve svém jádru akcentovala písně se světskou tematikou. Světská kramářská píseň je dodnes veřejnosti známější. Je to jednak důsledek preference výzkumu světské kramářské písně v minulosti (zejména před rokem 1989), ale roli hraje rovněž poutavost fenoménu zveršovaných příběhů (zpravodajských písní, morytátů apod.), které zpívali potulní zpěváci na trzích a poutích a které se staly předchůdcem modernější podoby městského folkloru – písně šantánové či kabaretní. V současnosti převažuje spíše dříve zanedbávaný výzkum kramářských písní s duchovní tematikou, a tak se zdá připomínka světské kramářské písně vhodná.

Jednotlivé panely pojaly tuto produkci tematicky. Výstava reflektovala písně s náměty z milostného života, písně o společenských stavech, písně o zločinech, živelních katastrofách, o vojácích a válkách, ale i o dobových trendech a módě. Tato témata nebyla vybrána náhodou – můžeme je označit za přední náměty světských kramářských písní. Samozřejmě by bylo možno další témata přidávat, kdyby na ně byl prostor (na panelu o sociálních stavech jsme třeba postrádali písně tematizující židovskou menšinu). Výstava zkombinovala výkladový text s ukázkami z písní a dobových svědectví, s obrazovým doprovodem, ale také s fyzicky přítomnými (3D) předměty, které pomáhají dotvořit komplexní dojem o životě tehdejšího člověka (např. dobové oděvy a oděvní součástky, platidla, řemeslnické náčiní, užitná keramika či obrazy a sochy zdobící tehdejší domácnosti) a pozadí kramářské tvorby (rekonstrukce tiskařského lisu, tzv. štoček k otiskování obrázků, originály tisků, někdy sešité do konvolutů – tzv. špalíčeků, obrazové tabule představující zpívaný příběh, flašinet a harfa jako běžný hudební doprovod zpěváků ad.). Navíc byly přítomny i videonahrávky související s tématem (zaujal zejména zpěv Anastázie Chalupníkové z ukrajinského Čechohradu zpívající ironickou píseň o vystěhovalectví do Ameriky), tematický dětský koutek ad.

V roce 2022 mají brněnské instituce v rámci projektu NAKI v plánu navazující výstavu, jež bude věnována duchovním, respektive náboženským kramářským písním.

Toto rozdělení výstav věnovaných kramářské písni na světskou a duchovní tematiku bylo jistě zapříčiněno také objektivními skutečnostmi, jako jsou velikost výstavních prostor, výstavní politika muzea či ohled na návštěvníky z řad široké veřejnosti, kteří na výstavu zabloudí spíše náhodou a větší formát by neunesli. Spočívá v něm ale také jisté nebezpečí. Tato koncepce totiž prohlubuje po generace tradované dělení této obsáhlé produkce na dva pomyslné tábory, z nichž právě světská píseň byla značnou dobu tím populárnějším materiálem, který zapadal do různě zkreslujících náhledů na českou kramářskou píseň jako celek.⁴ Vzhledem k tomu, že výstava o světské kramářské písni byla zvolena jako první téma a přibližuje kromě obsahu světských písní také fenomén kramářské písně in genere, tuto tradovanou

představu dále prohlubuje, utvrzuje veřejnost v dosavadním, separovaném chápání, které zatím vedlo spíše k nepochopení jednotlosti a zároveň tematické i formální pestrosti kramářského materiálu.

Nedá se totiž předpokládat, že by následující výstava o duchovní části této tvorby představovala daný jev znovu „od píky“, tedy s podobou tisků, způsoby šíření, otázkami recepce atd. Duchovní část tvorby zůstane viset pro neznalého návštěvníka, který první výstavu nenavštívil, poněkud „ve vzduchoprázdnu“ a bude patrně běžným divákem myšlenkově zařazena k produkci náboženské písně obecně. A to už vzhledem ke skutečnosti, že většina kramářských písní jsou písně duchovní (což vystavující vědí a zmínili to již na proběhlé výstavě), není zcela ideální. Nechme se však překvapit, co všechno následující výstava přinese.

K proběhlé výstavě vyšel stejnojmenný katalog, na němž se kromě autorů výstavy podíleli i Martin Drozda, Andrea Jochmanová, Kateřina Kovárová, Petra Medříková a Markéta Vlková. Editorkou byla Hana Glombová. První část publikace tvoří uvedení do problematiky kramářských písní, druhá blíže představuje vybrané vystavované objekty. Autorům katalogu se podařilo ideálně skloubit stručnou formu s maximální hutností výkladu, a tak jejich dílo umožňuje zájemcům o kramářské písně hlouběji proniknout do různorodosti tohoto problému, aniž by byli zahlaceni přemírou informací. Přestože kniha navazuje na četnou odbornou literaturu a nesnižuje se k zjednodušujícím banalitám, dokáže téma kramářských písní poutavě otevřít široké neodborné veřejnosti. Zájemcům o podrobnější přiblížení této oblasti pak poskytuje řadu odkazů na další literaturu.

Výkladová část katalogu představuje kramářské tisky z nejrůznějších úhlů pohledu, chybí snad jen důraznější zohlednění jejich mediální stránky. Na začátku nabízí stručnou charakteristiku celého tohoto fenoménu a nastiňuje historii jejich vzniku. Dále rozšiřuje kontext české kramářské tvorby o její pendanty v jiných evropských (a dokonce i mimo-evropských) zemích. Následující kapitola sleduje technické aspekty kramářských písní: jejich výrobu, způsoby distribuce i prezentace.

Kramářské písně jsou ze své podstaty multimediální žánr: spojují v sobě textovou, hudební a někdy i obrazovou složku. To se také pokouší výkladová část katalogu reflektovat, především zaostřením na jejich jazyk, obrazový doprovod a nápěvy. Při zkoumání hudební stránky kramářských písní se sice autoři výstavy a katalogu nemohli opřít přímo o primární notované prameny, protože kramářské tisky neobsahovaly tištěnou notaci, ale vycházely obvykle s nápěvovými odkazy. Nadto se mnohé zápisy melodií dochovaly díky pozdějším folkloristickým sběrům z ústní tradice.

Největší pozornost je ve výkladu věnována samotnému obsahu písní. Podle jejich témat můžeme mezi světskými kramářskými písněmi nalézt texty o jednotlivých společenských stavech, o lásce a rodinných vztazích, o živelních úkazech a pohromách, o hospodářských novinkách a dalších významných událostech, nepřehlédnutelnou součástí kramářské tvorby jsou samozřejmě tzv. morytáty. To ostatně dostatečně na-

⁴ Srov. náš příspěvek k tématu: IVÁNEK, Jakub. Poznámky k vymezení pojmu kramářská píseň. *Listy filologické* 140, 2017, č. 1–2, s. 201–230.

značuje spektrum vystavených písní. Na obecně výkladovou část publikace navazuje vlastní katalogová část, která blíže představuje téměř třicet vybraných artefaktů. Stejně jako na samotné výstavě se zde nesetkáme pouze s kramářskými tisky, ale i s předměty spojenými s jejich vznikem, distribucí a recepcí. Tento reprezentativní výsek je příznačně zakončen *Písní strašlivou o Golemovi*, dílem Voskovce a Wericha. Vrací se tak k závěrečným úvahám úvodní kapitoly, že některé aspekty kramářské tvorby rezonovaly či rezonují i v moderní české kultuře.

Tento přesah lze považovat za jednu z největších předností výstavy: že se (úspěšně) snaží postihnout sepětí kramářských písní s dnešní dobou, nalézt aktuálnost i něčeho tak zdánlivě starého a specifického, jako jsou kramářské tisky. Připomeňme navíc výukový program, který se k výstavě

váže – mj. reflektuje také úlohu zpravodajství v současnosti, vytváření informací a fake news. Skrze mediální perspektivu tak ukazuje, že některá témata nestárnou ani po několika stovkách let. Mohou-li dnešního čtenáře či diváka kramářské písně něčím oslovit a v něčem jej poučit, vděčíme za to právě jejich mediální povaze.

Jakub Ivánek

Kateřina Smyčková

Ostravská univerzita

Filozofická fakulta

Katedra české literatury a literární vědy

Reální 5

701 03 Ostrava